

Recenzie a anotácie

H o l l ä n d e r, P.: Priešečníky umenia a práva. Plzeň : Aleš Čenek, 2019, 159 s.
ISBN 978-80-7380-760-3.

„*Stretávajme sa s časmi, ako nás hľadajú*“ apeluje v jednom z svojich diel W. Shakespeare. Po prečítaní Holländerovho inšpiratívneho diela mi zišla na um paralela: „stretávajme sa s výzvami, ako nás hľadajú“ akoby nás nabádal. V čase súmraku nad justíciou je pochopiteľné, že stojíme pred novými výzvami. Pod prizmou Holländerovej charizmy je táto monografia výzvou, ale aj mementom orietovať sa na hodnotové prieniky práva s inými spoločensko-vednými disciplínami. A ako sám autor naznačuje, hlavne s umením.

V prvej kapitole s názvom Chvála presahov autor vychádza z témy vzdelania a jeho modernizácie, ktorá však paradoxne vedie k jeho súčasnému úpadku. Ten tkvie v strate kultúrnosti, ktorá má pôvod v novodobom rozkvetu povrchnosti. Kvalitné vzdelanie sa má, okrem nadobúdania vedomostí, venovať aj kultivácii ducha, a to prostredníctvom osvojovania mravného dobra, živého citu či kategórií hodnôt. Tu sa dostávame k prvému tzv. priešečníku medzi právom a umením, pretože „právne hodnoty a právne kategórie sú prítomné v literatúre ... architektúre, filme, hudbe, či výtvarnom umení. Otázka teda znie: v čom spočívajú rozdiely a podobnosti vedy a umenia?“ (s. 27) Umenie v „určitých prípadoch má svojbytnú existenciu ..., často sa ale využíva na zdobenie ... často je i nástrojom propagandy..., umenie môže byť i nástrojom reklamy, s umením sa možno stretnúť ako s nástrojom terapie. Veda predstavuje úsilie o pojmovú, systematickú reflexiu sveta skutočného i tvorbu možného sveta ... reflexiu a tvorbu, ktorá ústi do úsilia o pochopenie vzťahov ... medzi premennými. Formou vedy sú prirodzený a umelý jazyky, v konečnom dôsledku je jej cieľom prechod od pojmového pochopenia klasifikačných, vzťahových a kauzálnych ontologických relácií k pochopeniu a reflexii sveta ako

zmeny.“ (s. 31) Nielen cez komparáciu umenia a vedy či práva sa autor dostáva k definovaniu cieľa umenia, ktorým podľa neho je „pochopenie, vyjadrenie, sprístupnenie určitej tézy, idey, myšlienky, poznania, prostredníctvom emócie ... – ratio je v umení prítomné skôr ako „technika“ umenia. Na rozdiel od umenia cieľom vedy je ratio, je vyjadrenie tézy, myšlienky, idey opierajúce sa o racionálne zdôvodnenie.“ (s. 32) V rámci tejto kapitoly sa prof. Holländer venuje právnikom, ktorí holdovali aj literatúre či dramatickému umeniu a s rovnakým entuziazmom spomína na spisovateľov, dramatikov či (výtvarných) umelcov, ktorí boli vo svojich významných dielach fascinovaní hodnotami späťmi s oblasťou práva, ako sú napr.: spravodlivosť, rovnosť, sloboda... Ako jeden z príkladov, keď sa umelecký obraz môže dokonale hodiť pri právnej argumentácii, uvádza svoju skúsenosť počas pôsobenia na českom Ústavnom súde, keď ako sudca spravodajca často patril k tým, ktorí „v odôvodnení viackrát použili odkaz vo forme paralely či analógie so svetom krásnej literatúry; v mojom prípade, úprimne povedané, skôr ako prejav smerujúci k absurdnosti života: šlo o analógiu absurditou, nie však o postup *reductio ad absurdum*.“ (s. 45) Holländerova Chvála presahov ukázkovým spôsobom predostiera, ako uvrhnúť naše myslenie do pohybu, reagovaním na nové výzvy či prístupy. Ako je nutné zamýšľať sa nad presahmi (nielen) umenia do práva a naopak ... ako je právo inšpiráciou aj pre umelecké formy. Koniec koncov aj sám autor to považuje za svoj cieľ, ktorým „nie je ani vysvetľovanie, ani objasňovanie, je ním len a len pokus pri premýšľaní o právnických témach spoločne zdieľať umelecké podnety, výzvy, inšpirácie.“ (s. 48)

V druhej kapitole knihy Básnikova múdrosť – právnikovo poznanie sa Holländerove úvahy

krútia okolo desaťročiami spleťtého vzťahu prirodzeného a pozitívneho práva a vychádza z postulátu, či neinterpretujeme filozofické a umelecké diela minulosti cez poznanie vlastné dnešku. „Pokiaľ sa právne myslenie po stáročia opakovane vracia k večnej otázke vzťahu prirodzeného a pozitívneho práva, je to básnikova múdrosť i ostrovtip právneho vedca, ktoré nás vedú k pochopeniu zásadných rozdielov v obsahu a význame týchto stretov v závislosti na kontextoch historických i jazykových.“ (s. 53) Riešenie načrtáva v „kontextuálnom vnímaní sveta“. Vzťah práva prirodzeného a pozitívneho a ich striedavú dominanciu naprieč celou históriou opisuje prof. Holländer so sebe vlastnou poetickosťou – prostredníctvom dobových, umeleckých či vedeckých významných diel.

Presah Shakespeareovho diela nielen do právnej sféry je taký imanentný, že si u Holländera „zaslúžil“ hneď jednu celú kapitolu: „Sir Edward Coke a Rudolf von Jehring v príbehu Shylocka.“ Notoricky známa shakespearovská dráma Kupec benátsky bola a stále je živou pôdou pre právno-filozofické myšlienky právnych veľikánov. Autor sa však skôr orientuje na dve významné postavy, ktoré sú späté so Shakespeareovým dielom. Kupec benátsky totiž vychádza zo skutočných reálií. Sir Edward Coke, považovaný za jedného z najvýznamnejších právnych mysliteľov európskej histórie, v kauze, ktorá slúžila Shakespeareovi ako podklad pre jeho znamenité dramatické dielo, vystupoval ako žalobca – prokurátor Jej Veličestva. Sir Edward Coke sa do právnych dejín zapísal o. i. aj ako ten, ktorý v roku 1610 vyhlásil, už ako arbiter, vo svojom rozhodnutí, prednosť obyčajového práva pred právom zákonným (v kauze Bonham). Ďalšia kľúčová postava právnych dejín a zároveň tejto kapitoly je Rudolf von Jehring, ktorý predstavil právnenému svetu Shakespeareovu hru vo svojom diele Boj za právo – najprekladanejšia práca v dejinách právnej vedy. Holländer si v tejto súvislosti všima jednu imponantnú vec: „akoby umelecké dielo začalo žiť svojbytným životom a ľudia nových a nových historických období v ňom nachádzali odpovede na nové, novo sa objavujúce výzvy a otázky.“ (s. 86) Tým sa dostávame k ďalšie-

mu presahu práva a umenia – a síce, že „právne myslenie sa uskutočňuje v rovnakých súradniciach, ako je to v umení či prírodovede.“ (s. 86)

V kapitole Holocaust a právnici: tí filmoví a tí skutoční Holländer vychádza z dejinnej udalosti premietnutej do kinematografického stvárnenia – Norimberský proces z roku 1961. Zaoberá sa legálnou platformou, na ktorej základe k niečomu takému neľudskému mohlo vôbec dôjsť. Volá po morálnej naliehavosti vedeckej reflexie v česko-slovenskom priestore, kde nenachádzame dostatočné množstvo prameňov, zaoberajúcich sa otázkami legality a legitimity tej doby. „Legalita sama osebe, bez uváženia obsahu aktov verejnej moci, legitímnosť nezakladá.“ (s. 92) Čo je vyjadrené aj znáμου Radbruchovou formulou. Holländer sa detailnejšie venuje právne významným osobnostiam tej doby – od právneho teoretika, sudcu až po advokáta (C. Schmitt, R. Freisler, H. Frank, O. G. Thierack), ktorým nachádza „dvojičku“ v umeleckých stvárneniach. V tejto kapitole sa autor zaoberá aj východiskovými bodmi obhajoby v Norimberskom procese a tiež odôvodneniami súdnych rozhodnutí – filmového i toho skutočného. Približuje nám doktrínu „spoločného plánu“, ktorú si kontinentálni sudcovia prepožičali z anglo-amerického právneho systému a jej postupné ukotvenie v medzinárodnom trestnom práve.

„Pocta Karlovi Korinkovi“ je kapitola ladená osobnejšie a vychádza z úcty autora k bývalému predsedovi Ústavného súdu Rakúska Karlovi Korinkovi. Karl Korinek bol totiž osobnosť, venujúca sa presahom práva a umenia, svoju kultúrnosť prejavoval (dovolím si tvrdiť rovnako ako P. Holländer) vo všetkých aspektoch života – či už súkromného alebo profesionálneho. Tak ako prof. Holländer, ktorý v odôvodňovaní súdnych rozhodnutí rád citoval umelecké diela, možno túto „záľubu“ či brisknosť badať aj u K. Korineka. „Korinek zvykol v plebárných debatách podporiť svoj právny názor citátom z niektorého operného libreta.“ (s. 108) Od Korinekovej vášne pre klasickú hudbu autor prechádza k osudom niektorých významných štátnych hymn (francúzskej, rakúskej, Ruskej).

Poslednú kapitolu s názvom Svet podľa Dürrenmatta – čo je možné a čo skutočné môžeme považovať za najfilozofickejšiu časť diela. Autor si to opäť „namieril“ naprieč dejinami a prvotná myšlienka vychádza z postulátu mysliteľa Anselma z Cantenbury (11. stor.), ktorý sa venoval dôkazu Božej existencie, resp. otázke jeho formulovania a metóde tohto dôkazu, spochybujúcej v rozlíšení medzi možným (t. j. mysliteľným) svetom a svetom skutočným, reálnym. (s. 116). Holländer neobchádza ani jedného z najvýznamnejších filozofov I. Kanta a jeho filozofiu mravnosti a túto filozofickú „pavučinu“ pretkáva filozofickými zamysleniami A. Exupéryho z Malého princa, ktoré možno o niečo poetickejšie vykresľuje analyzované vedecké idey. Aby sa na ďalších riadkoch opäť vrátil k I. Kantovi. Holländer neostáva len v hlboko abstraktnej rovine uvažovania, ale svoje myšlienkové pochody zhmotňuje aj do právnych konštatácií: „rozpor je v klasickej logike ontologicky späť so svetom kauzality, t. j. platí: čo je logicky rozporné, je kauzálne nemožné. Významom normy je deontická alternatíva skutočného sveta, je to deonticky možný svet, deontický stav vecí. Normy sú teda sporné, ak nie je ontologicky (kauzálne) možná súčasná existencia deonticky možných svetov, t. j. ak je určitá alternatíva správania normami subjektu súčasne určenou aj vylúčenou. To znamená, že tieto normy sú súčasne nesplniteľné. V praktickom právnom myslení preto porovnáваме pravdivé výroky o platných právnych normách s logickými zá-

konmi platnými pre deonticky ideálny svet.“ (s. 123) Tenziu medzi možným a skutočným Holländer prenáša aj do sveta literatúry, kde sa pristavuje pri rozbere diela F. Dürrenmatta. „To čo je možné, je takmer nekonečné, to čo je skutočné, je presne vymedzené, preto sa predsa len jedna zo všetkých možností môže stať skutočnosťou. Skutočné je len jedným zvláštnym prípadom možného, a preto si ho možno predstaviť aj inak. Z toho vyplýva, že musíme myšlenie o tom, čo je skutočné, zmeniť, aby sme sa dobrali možného.“ (s. 126) Premostenie z románu Justícia do roviny právnej zhrnie profesor Holländer, veľmi výstižne a nonšalantne slovami, že „to, čo sa v románe Justícia odohralo ako manipulácia, vo svete práva, vo svete dokazovania v práve, teda i vo svete detektívneho žánru, je večnou výzvou hľadania väzby medzi pravdivosťou poznania toho, čo sa odohralo vo vzťahoch medzi ľuďmi a spravodlivosťou, vyvedením z tohto poznania normatívnych, spravodlivostných konzekvencií.“ (s. 131) Posledná časť kapitoly je venovaná psychologickým detektívkam, ktorých dej sa orientuje na napätie medzi možným a skutočným. Predstava, ako sa nám veci javia skutočné, avšak neskôr sa preukáže opak. Ako mnohé justičné omyly. Autor knihu o priesečníkoch umenia a práva končí, ako inak, poeticky a snád' aj s istou dávkou nádeje.

A tak si toto dielo začína žiť vlastným životom..

Natália M i k u š o v á*

* JUDr. Mgr. Natália M i k u š o v á, PhD., Občianske združenie Corpus Iuris.